

EERSTE EN TWEEDE DAGBOEK

EERSTE DAGBOEK.

(Bl. 1.^a) Korte Onderlegging van de uitwerking en gebruik der Medicijnen, dewelke in het Weeshuis tot Halle in het Maagdenbursche te bekomen zijn.

Essentia dulcis. — De essentia dulcis is een versterkende artzenij; verhelpt en vermeedert de levenskrachten, vervrolijkt de Natuur en maaktze wakker; derhalve men dezelve met dit oogmerk in alle ziekten, zonder onderscheid als een algemeen geneesmiddel kan gebruiken; terwijl bij alle ziekten de versterkende middelen eensdeels nut- anderdeels nodig zijn, voornamentlijk zodanige die van de andere kant bij de een of andere ziekte geen nadeel kunnen verwekken; hetwelk men van deze medicijn nooit heeft te vresen.

De omschrijving van de essentia dulcis, voor wien zij dienstig is. Daarom is deze artzenij voornamentlijk dienstig voor oude lieden, en die zich kragteloos bevinden: want men heeft ondervonden, dat het dikwels herhaalde gebruik van deze Essens, diergelijke menschen gesterk en behouden heeft. Ook is ze aan degeene van groote baat, dewelke door zware ziekten zo ontkracht zijn dat ze nouwelijks: ¹⁾).

a) Die handskrif bestaan uit 'n aantal blaaije „folio“-papier wat dubbel gevou is, en waarvan enkele blykbaar verskeie jare tevore beskryf werd. Hierdie „Korte Onderregting“ — blykbaar uit die medisyne-trommel — vang aan op die eerste bladsy, maar is daar nie voltooi nie, kom op die tweede weer voor, en word op die derde herhaal en voortgesit so ver as dit hier gaan, tot op bl. 4. Daartussen, en soms daaroorheen: ander, nader aangeduide aantekeninge.

¹⁾ Die sorgvuldig oorgeskrewe „aanwysing“ eindig hier met 'n :

(Bl. 1.) *Bamboesberg, den 30 Novimber^a)²*.

(Bl. 2.) Carolus Johannes Trigardt.^b)

Petrus Frederijk Trigardt.

Louis Trigardt.

Jeremias Trigardt.

(Bl. 3.) Contrarie den regel van drien, omdat men in die regel de voorste met de middelste multipliceert, en met de achterste divideert ^c)³).

(Bl. 4.^d) Schoonheid is ijdelheid, en bevalligheid is bedrog⁴)

Een wijze zoon verblijd zijne vader, maar een dwaas is zijne Moeder's droefheid.⁵)

a) Behalwe hierdie aantekening bevat die eerste bladsy allerlei berekeninge in inkt en potlood, 'n klein opgaaf van gereedskappe en enkele proewe in skoonskrif.

b) Dwarsoor die ander aantekeninge op dieselfde bladsy, in 'n meer gevormde vrouehandskrif, maar blykbaar uit dieselfde tyd: hierdie naamlys. Daarbenewens op dieselfde bladsy 'n herhaling van die „Korte Onderregting,” en verskeie berekeninge van die beste-aantal, ens.

c) Behalwe hierdie aantekening bevat die bladsy 'n herhaling van die „Korte Onderregting,” miskien meer bepaald as oefening in skoonskrif, en enige klein berekeninge.

d) Hierdie bladsy is grotendeels gevul met allerlei skrifproewe, en wat daar leesbaars op voorkom is van verskillende datum: die eerste (slot van die „Korte Onderregting”) is met swart inkt van die gewone soort geskryf, toe die outeur miskien nog in Somerset-distrik was; die laaste aantekening met waboomink, toe hy altemit al in Zoutpansberg was.

²) Die jaartal is onleesbaar, waarskynlik egter: 1834. Bamboesberg behoort tot die Stormbergreeks in die teenswoordige Tarka-distrik.

³) Die aantekening staan nie in verband met enige berekening nie, maar werd blykbaar slegs as memorandum neergeskryf.

⁴) Vgl. Spr. 31 : 30.

⁵) Spr. 10 : 1.

Neemt de tugd uws vaders aan, en
veragt de liefde uwer moeder nie. ⁶⁾

(Bl. 5.^a) Clat boek van L. Trigardt voor het jaar 1830,
van de Maand Junij.

Junij 6de. C. Meyer 4 mud garst, @ 5rd per mud Rd. 20.
: C. Meyer, geleend 2 mud en 4 emmers garst.
1831.

Maart 31. C. Meyer geleend 40 speykers, groot 2½ duim.

Aan een stil en stadig wesen, ken een eider met vermaak
zedigheid en wijsheid lesen, o, het is een schoone zaak.

Beeste ^{b)}	247.
;	232.
Schapen in generaal	3324.

(Bl. 6.^c) 1831, Maart, 23 de vrouw van Jan de Lange,
aan kontant geleend Rd. 10.

a) Vgl. d) bl. 1. Met die voue van die papier is hier tereggekom wat
bedoel was as eerste bladsy, en van ouer datum is as die ander aantekening
op dieselfde bladsy, w.o. ook in potlood.

b) Hierdie memoranda is in potlood, en van latere datum as die aanhef:
Clatboek, ens.

c) Bevat behalwe die aangehaalde verskeie oefeninge in skoonskrif.

⁶⁾ Vgl. Spr. 1 : 8.

1834,^{a)} *Novimber* 7, afgegeven voor rekening van Johannes Rinsburgh, 23 $\frac{1}{2}$ lb. tabak voor een os tegen 24 Rds.

9 lb. aan van Wijk.

(Bl. 42.^{b)} Op den 19de *Febriarij* is gebooren onze dogtertje, en dezelfde dag overleden op de plaats gen: de Plat.

1830 den 26 *Febriarij* is geboorren J. J. Trigardt, op de plaats gen: de Plat, en gedoopt den 15 October in het zelfde jaar op de plaats van J. D. Nel, aan Caga, ⁷⁾ door de Eerwaarde heer Georg Morgen. ⁸⁾

1832 den 28ste *Novimber* is gebooren Anna Elisabeth Trigardt in gedoopt den 26ste *Julij* 1833 op de plaats van de veld ct. P. R. Erasmus aan Caga, door de Eerwaarde Heer Georg Morgen.

1836 den 2de *October*, op Sondag morgen met breken van de dag, is mijn vrouw bevallen van twee zoons waarvan de eene de zelfde dag is overleeden en de andere de andere dag. ⁹⁾

a) In potloodskrif, tot aan die laaste aantekening op hierdie bladsy. Op die volgende pagina volg die gereelde potlood-aantekeninge van die Dagboek, maar kronologies word hier eers die aantekeninge op die laaste bladsy opgeneem.

b) Die volgende kom voor op die laaste bladsy van hierdie boek. Die hele bladsy is blykbaar geheel van die hand van Louis Trichardt, ofskoon die eerste aantekeninge in groot, rustig-gevormde letters gevat is en die laaste met baie klein letters geskryf: die eerste miskien met 'n metaalpen, die laaste met 'n veer.

⁷⁾ Caga-rivier of -berg, digby die teenswoordige dorpie Bedford.

⁸⁾ Morgan, een van die Skotse predikante van die Ned. Geref. Kerk, wat in Januarie 1826 predikant geword het van Somerset-Oos.

⁹⁾ Vgl. 2 Oktober 1836, Eerste Dagboek.

1835 ¹⁰⁾ a) den 31 Julij van Matebies kraal ¹¹⁾ getrokken 5½ uur terug tot een valij.

Den 17de November 1836. ¹²⁾

Beeste getal buiten de klijne	360
Schapen	3318
Beeste bijgekomen van Mapelie	3
Van Ramaboija	2

Den 1 Aougu is wij gereden b) 8½ tot aan de 2de verlies.

Den 2 dito tot aan die buffelslaagten, 7 uur.

Den 3 Aougu tot de Santrivier 8 uur.

Den 4 tot Grootriviers ¹³⁾, drif 6½ uur.

Den 5de tot de eerste Knopneus Kaptijn ¹⁴⁾, 6 uur en tien minuten.

a) Hierdie aantekening kom voor op bl. 7, is in potloodskrif gestel, soms baie onduidelik, en bevat alle aanwysinge 'dat dit in die veld geskied het.

b) 'n Onleesbare woord, vermoedelik die naam van 'n plek.

¹⁰⁾ Die jaartal is 'n skryffout, dit moet 1836 wees. Dit is die verslag van 'n perdetog, soos uit die trekke blyk, tot 16 Augustus, toe hulle „tuis” was, d.w.s. by Trichardt se trek aan Doringrivier. Dié rit werd gedoen deur L. en C. Trichardt, Bronkhorst, Swanepoel en Robbertse, laasgenoemdes almal van Potgieter se mense, wat familie had by Van Rensburg. Vgl. Bylae iii. Opgemerkt moet word dat hulle hier weer „terug” ry om een of ander rede, en dat nie vermeld word wanneer hulle weer „huis-toe” koers vat nie, ofskoon dit spoedig daarna moes gewees het. Tien dae later is hulle weer by Matibee (Motiba).

¹¹⁾ Motiba, dertien myl oos van die teenswoordige Pietersburg. Met hierdie aantekening vang die kroniek van die patrollie aan.

¹²⁾ Hierdie datum slaan na alle waarskynlikheid op die telling van die beeste — toe die Trek derhalwe reeds verskeie maande in Zoutpansberg was.

¹³⁾ Vermoedelik die Limpopo.

¹⁴⁾ „Knopneus” — só werd voorheen vry algemeen gedink — was 'n naam beperk tot Jao d' Albasini se kaffers insonderheid. Inderdaad skyn dit dus deur Trichardt gegee te wees aan die vlugteling-Sjangaans en Magwambas, wat in die vroeë dertiger jare deur die Zoeloes uit die Portugese gebied verdryf werd, en toe reeds deurgedring was tot die omgewing van die teenswoordige Haenertsburg. Die naam is na die tatoeërmerke, wat hulle op die voorkop en neus af dra.

den 6 tot de IüKoerie $5\frac{1}{2}$ uur.
 den 7 tot Paddavontijn $5\frac{3}{4}$.
 den 8st. tot Olivantsbos $7\frac{1}{2}$ uur.

den 9 tot Suur bier $4\frac{1}{2}$ uur.
 den 10de tot Matibee tuijn ¹⁵⁾ $5\frac{1}{2}$ uur.
 den 11 tot de Surubele ¹⁶⁾ $6\frac{1}{2}$ uur.
 den 12 tot Sirities ¹⁷⁾ tuijn, $5\frac{1}{3}$ uur.
 den 13de tot aan de draaij, 6 uur.
 14 tot Massouw ¹⁸⁾ $5\frac{1}{4}$ uur.^{a)}

a) Hier is die potlood-aantekening afgebreek, en volg enige bladsye, waarop proewe van skoonskrif en kleine berekeninge. Trichardt se potloodskrif is byna uitgewis. Enige bladsye verder word dieselfde aantekeninge vanaf 8 Augustus herhaal en enigsins uitgebreid verder voortgesit.

¹⁵⁾ Hier is die patrollie dus weer in die nabyheid van dieselfde punt as op 31 Julie, *supra*.

¹⁶⁾ Serubele (Duits-Engels: Serubela). Dit was vir lange tyd die stam-naam van 'n Bekoana-stammetjie, die Banareng, wat voor Trichardt se koms in twee opgesplits is, en waarvan die een deel in die omgewing van Blauwberg onderdanig geword het aan die Bawenda, en die ander sig suidelik beweeg het. Tydens Trichardt se koms was hierdie laasgenoemde faksie onder Serubele (of Podielie, 'n seun van die ou Serubele) woonagtig êrens in die nabyheid van die huidige Nu-Agatha, op die weg tussen Haenertsburg en Leydsdorp. Hy is 'n voorsaak van Mosjudie (Moshutle) wat in 1893 verset gepleeg het teen die Republiek. Mamatolla is die teenswoordige meid-kaptein.

¹⁷⁾ Serieriete (Engels: Seritarita), 'n hoofman van die Swart Amandebele-stam, wat van Zoeloe-oorsprong is, en tydens Trichardt se besoek gewoon het êrens in die Klein-Spelonke, tussen die Zindi- en die Pafurie-riviere.

¹⁸⁾ Masjaoe (Engels: Machau), 'n Bawenda-stamnaam, waarvan die hoof vandag nog oos van Louis-Trichardt woon, naby Waldezia, ongeveer drie uur te perd van Louis-Trichardt af, Beaufort, Nr. 75, wat, na luid van lokale inligting, in 1836—7 ook hul woonplek was.

Den 5de Januarij 1837 ^{a)} was de Beeste getal en
 generaal 452
 gaat af een magere siekke kouij, de sweer uijer kouij voor
 Doors.

Den 30 October 1819 ben Petrus Frederek Trigardt
 geboren op den plaats van Vrans van Aardt.^{b)} ¹⁹⁾

den 8 (Augustus 1836) tot Olivants-bos, 7½ uur; daar
 heb G. Bronkhors ²⁰⁾ een rooij bok geschoten.^{c)}

den 9 tot Suur-bier, 4½ uur; daar is de derde paard
 gebleven.

den 10de tot de Matibee tuijn. Die dag is een Hartebees
 geschoten.

a) Kom voor bo-aan die 11de bladsy wat, behoudens die volgende aan-
 tekening, blank is.

b) Dit is van 'n vreemde hand, blykbaar iemand wat moeilik met die
 pen omgegaan het. Kom voor op die 11e bladsy onmiddellik onder die
 aantekening van Trichardt van die 5e Januarie.

c) Dit is 'n enigsins uitvoeriger herhaling van die voorgaande dagboek-
 aantekeninge — waarskynlik na die 16e Augustus oorgeskrif, en toe die
 daelikse aantekeninge verder voortgesit, terwyl die eerste potlood-aantekening
 tydens die verkenning te perd afgebreek moes word toe die skrywer op bl. 8
 op 'n aantal aantekeninge van ouere datum stuit. Hierdie aantekening vang
 aan op bl. 13 van die Eerste Dagboek, en word hiervandaan onafgebroke
 voortgesit tot waar die skrywer (op bl. 36) weer enige ouere aantekeninge
 aantref. Hier en daar is later bladsye uitgeskeur en uitgesny. Ook by
 die aanvang van hierdie aantekening ontbreek 'n aantal bladsye. Die skrif
 bly in potlood.

¹⁹⁾ Geboortedatum van die „Pieta” van die Dagboek, die outeur se tweede
 oudste seun. Frans Johannes van Aardt was 'n swaer van Trichardt, getroud
 met 'n ouer suster, Susanna Wilhelmina. (Doopteregister van Graaff-Reinet.)

²⁰⁾ Johannes Gerhardus Stephanus Bronkhorst, een van die manne van
 Potgieter. (Vgl. Bylae III) van wie twee broers, Sybrand en Gysbert, by
 Van Rensburg was.

den 11 tot Surubele, 6½ uur.

den 12 tot Sirities tuijn; 5 uur 20 minuten.

Heef Robberts²¹⁾ een kameel geschooten om exspres een brief af te vaardigen aan Sijbrand, maar om 10 uur den anderen dag was wij nouwelijks klaar.

den 13 tot de draaij, 6 uur heb wij een hartebees geschooten en een de been af, dog niet gekregen.

den 14 tot Massouw, 5¼ uur; daar heb ik Bap gelaten.

Den 15de tot de drif, 8 uur.

de 16de tot na huijs, 7 uur.

de 17de is de Kommissie²²⁾ vertrokken.

de 18de is ik stil (?) geweest.

de 19de heef Carolus zijn tind²³⁾ gemaakt.

de 20ste heef hij mijn tind gelap.

de 21ste is wij na een ander plek gaan keijken, dog niet gevonden.^{a)}

15 (September) Donderdag heef wij de een kand van de huijs klaar gedekt. Is een paard vrekt, gn. Bok.

a) Hier is weer 'n blad uitgesny.

²¹⁾ J. Roberts, of Robbertse, ook een van die manne van Potgieter, en 'n verwant van Sybrand Bronkhorst. Die outeur se bedoeling is nie erg duidelik nie, en die skrif is ook baie vaag. Hulle had nog nie die oortuiging erlang dat die Van Rensburg-trek uitgemeor was nie, en die bedoeling is waarskynlik dat Robbertse die kameel geskiet het om daarvoor een of meer boodskappers te huur, wat die Trek verder as hulle agterna sou gaan.

²²⁾ Die Kommissie nl. van genl. A. H. Potgieter, wat 24 Mei 1836 van Sandrivier (Vrystaat) vertrek het, om met Trichardt in verbinding te kom, en hom 'n maand daarna (31 skofte) in Zoutpansberg aangetref het, dus eind Junie, ruim ses weke voor hierdie aantekening. Vgl. Bronkhorst se verslag. Bylae III.

²³⁾ Lees: wa-tent.

16 *Vrijdag*, heef wij de lammerschapen wegebragt na de brand is een bees vrekt en een is blijven leggen. Heef wij de nagt regen gehad.

17 *Zaterdag* heef (wij) met de weer niets gedaan. Is die morgen drie beeste blijve leggen; is de ander lammer schapen weg gestuurd.

18 *Sondag* heef ik zeven beeste laat afslagten, die blijven leggen is.

19 *Maandag* is ik na Pieta gereeden, is twee beeste vrekt.

20 *dinsdag* heef wij de lammers gespeend en de ooijen weggesteurd. Is die hondertste bees gevrekt.

21 is een bees vrekt, was hondert en één. Die dag was de elande voor ons op de vlaktes, heef Carolus een Sekoe na gegaan maar niet gekregen.

22 *Donderdag* is twee beeste vrekt. Heef Kaalkop ²⁴⁾ beloof Poemlana ²⁵⁾ te breng.

23 *Vrijdag* is Pieta hier te huijs gewees; is drie beeste vrekt.

24 *Saterdag* heef Pieta een eland geschooten is een kalf vrekt.

25 *Sondag* is Gustaf hier gewees; is een bees vrekt.

26 *Maandag* is Carolus aan de sloot gegaan; is een bees vrekt, en een paard gen. Souytman.

27 *dinsdag* is Gustaf te paard gekomen; heef Carolus de tweede dag aan de voor gewerkt. ²⁶⁾ Is twee beeste vrekt.

²⁴⁾ 'n Bawenda-hoofman, oom van Rasethau, wat gewoon het ongeveer waar Schoemansdal later aangelê werd en onderhorig was aan Rasethau.

²⁵⁾ 'n Beeswagter van Trichardt wat met sy intrek siek geword en agtergelaat werd.

²⁶⁾ D.d. 21 Augustus was hulle aan uitsien na 'n nuwe staanplek. Hulle het toe gestaan (verklaring C. Trichardt) naby die stad van Ramabooya, oos van die teenswoordige Louis-Trichardt. Na die vertrek van Pretorius c.s., is hulle toe na die Brakspruit, waar die teenswoordige spoorwegstasie staan, en die watervoor wat Karel uitgehaal het, was in die rivier, tussen hul staanplek en die berg.

28 *Woensdag* heef Carolus weer aan de voor gewerkt. Is Pieta gekomen, is wij gereeden om te schieten. Heef Pieta een wilde bees geschooten. Is een bees vrekt.

29 *Donderdag* 1836 ²⁷⁾ heef Pieta en Carolus den 3de dag aan de voor gewerkt. Is een bees vrekt.

Heef de Kaffers van Kaalkop gezegt dat Poemlana nog daar is.

30 *Vrijdag* heef Carolus aan de voor gewerkt.

1ste *October Saterdag*, heef Carolus ook aan de voor gewerk. Is Poemlana te huijs gebragt door Kaalkop.

2de *Sondag* is mijn vrouw bevallen van twee zoons, waarvan de jongste maar omtrind 3 of vier uur ouijd is geworden.

Den 2de nagt is Mafier weggelopen. Heef Doors een renoster geschooten.

3de is de andere (kind) ook overleden, om 4 uur na middag.

4de heef ik 59 schapen na Pieta gesteurd. Was Rabouw die nagt weggelopen. Heef wij de overleeden begraven op dinsdag.

October 1836.

5de *Woensdag*. Die dag is een bees blijven leggen. Die dag te vooren is twee vaderlantsche ²⁸⁾ rammen weg geraak; de anderen dag is wij gaan zoeken, heb wij een gevonden die doot was, en de andere is weer onder de trop geloopt.

²⁷⁾ Bokant die 17e bladsy, waarop die volgende aantekeninge voorkom, staan hierdie jaartal, wat ons gissing bevestig: vgl. aantekening 4 op bl. 5.

²⁸⁾ Mofskape wat Trichardt uit die Kaapkolonie meegebring het.

Die dag heef Rammaboija ²⁹⁾ zijn vrouw, die bij Kaalkop woond, beloof, Doors zijn koorn en mielies ook anderen goederen weerom te laate geven.

6de Donderdag heef wij aan de voor gewerk. Is een bees vrekt.

7de Vrijdag heeft Carolus ook aan de voor gewerkt. Is twee beeste en twee osse vrekt.

8st. Saterdag is wij gaan schieten dog niets geschooten.

Is Rossetoe ³⁰⁾ gekomen heef twee honde (?) gebragt. Ook is Adonis die dag gegaan met die kaffer om zijn beeste en goed te haalen.

Siliewiele zegt dat Rammaboija twe tien beeste en vier tien bokken, zes schapen van de Capitijn Surubele genomen heef, om dat hij aan hem geschil bringen wil; en zegt dat hij het nooit gedaan heef.

9de Sondag heef wij niets gedaan.

10de Maandag heef wij te voed gaan schieten, heef wij een renoster geschooten en een wildebees de been af dog niet gekregen. Ook heef de Cro(ko)dil een kalf en een hond gevangen, en die teef heef bij Calas een rietbok gevangen; die heef Kalas en de veld laate liggen de vel voor hem afgeslagt.

²⁹⁾ 'n Bawenda-hoofman, broer van Rasethau, wat volgens meedeling van eerww. Westphal en Endemann, gewoon het oos van die teenswoordige Louis-Trichardt, by Lorhola, die spitskoppies bokant Elim-sendingstasie. Hy werd kort na hierdie gebeure in 'n geveg deur Rasethau verslaan en om die lewe gebring.

³⁰⁾ Eintlik: Ra-se-Thau, of Rasethau: van wie die vader 'n leeu is; 'n ouer broer van Ramabooya en Ramapoelana, seuns van Ravéle. Rasethau het eers gewoon op die vlakte, tussen Masjaba en die Rietvlei, by 'n paar koppies (hoekbaken van Nooitgedacht, Ledig en Sentimoela se lokasie) en later, tydens hierdie gebeure, kort bokant die teenswoordige Louis-Trichardt, in 'n bosrandjie (Stevens). Sien verder: Inleiding.

11 *Dinsdag* heef wij de renoster gehaald met de wagen.

Is Rossetoe weer na zijn plaats gegaan en zijn volk zouw helpen om de dam te maaken, maar zijn dezelfde dag alle vertrokken.

Ook heeft Pieta 189 lammers gespeend en gesturd.

12 *Woensdag* is Pieta hier geweest, is een bees bij hem blijve leggen. Heef Carolus de sweepen gesneeden.

13 *Donderdag* heef Carolus de dam gemaakt. Is een bees bij Pieta vrekt.

14 *Vrijdag* heeft wij weer aan de dam gewerkt, maar is de dam weggedreeven.

15. *Saterdag* is Pieta hier geweest.

16 *Sondag* is Pieta agter een wolf geweest, en, onder een klomp elanden geraakt, heef hij een geschooten. Heef Rossetoe de Koeskop gesteurd, en een tand heef de ander kleijn (?) kaffers gebragt.

17 *Maandag* heb Pieta twee elande gebragt, heef hij en Carolus geschooten.

18 *dinsdag* is Rossetoe zijn Kaffers weg gegaan met de andere.

Heef wij Kaalkop laate roepen. is Ponkoeja gekomen met twee Kaffers.

Die nagt is het aan regenen gegaan.

19de *Woensdag* heb Carolus aan de peijpe gewerkt.

20st. *donderdag* heeft Carolus de buffels in de bergh gekregen. Is van de jonge lammers een wijng van de trop geraakt. Is Kaalkop hier geweest.

21st. *Vrijdag* is Pieta hier geweest; had de leeuw een bees doot gebeeten, en twee was vrekt.

22 *Saterdag* is Carolus aan de draaijen gegaan ³¹⁾ heb ik een wilde bees gekwets.

23 *Sondag* is de Kaffers met de kirie vertrokken na Mas-souw. ³²⁾

24 *Maandag* heeft Carolus aan de laaije ³³⁾ gegaan; is Adonis tehuijs gekomen met de kaffers, heef zij beeste gebragt en Maleetie heef mijn een olivants tand gestuurd.

Adonis bragt tot antwoord dat de Kaffers zegt, dat hij de Boesmans zijn volk is, en dat hij de beeste van de Kaffers niet geven ken.

. . . . a) is wat maak hij met die beeste. ³⁴⁾

25 *Dinsdag* heef Carolus ook aan de laaij gewerkt. Is de water afgekomen heef de lammers en de beeste over de rivier gebleven.

26st. *Woensdag*. heef Carolus weer aan de geweer gewerkt. Is Pieta hier gewees met Danster; is een bees vrekt. Had de wolf een schaaap uit de kraal en hij had een hond voor de stel. Is 3 speen lammers uitgebleven, had de jakhals een gevangen.

a) Die potloodskrif is hier heeltemal onleesbaar geword; vier of vyf woorde ontbreek.

³¹⁾ Draaie van klippype naamlik. As aan die steen die gewenste fatsoen gegee is met saag en mes, word dit op die draaibank verder bewerktuig. Aanwesigheid van die betreffende steen, „seepsteen,” werd deur die uitgewer gekonstateer in die voorgebergte oos van Louis-Trichardt.

³²⁾ Trichardt was blykbaar in die gewoonte — het altans met Masjaoe so afgespreek — om boodskappers van hom 'n aan dié stamhoof bekende kirie mee te gee as waarteken. Ander Voortrekkerleiers, soos genl. Potgieter, het dieselfde gedoen met Mzilagazi (in die Staatsmuseum te sien). Pretorius het van 'n doek gebruik gemaak.

³³⁾ Geweer-laaie.

³⁴⁾ Vgl. 8 Oktober.

27 *Donderdag* is Pieta hier gewees, is weer een partij lammers agter gebleven mankeerd die avond 35 beste.³⁵⁾

28st. *Vrydag* is (?) gegaan om 4 paarde te haalen.

29 *Zaterdag* is wij gereden om ^{a)} te jagten, heb wij twee stukken wild geschooten: een Eland en een Cameel.

30 *Sondag* is Pieta verjaard, heb wij de Cameel late haalen. Is een paard vrekt. Ook heb ik hem (Pieta) een brief geschreven, dat de vee den 31 na huis moes komen. Ook is Renosterarm die avond gekomen.

31 *Maandag* is Pieta niet gekomen; met de onweer kon ik de wagen niet vroeg genoeg sturen, heb ik de Kaffers takke late kappen voor vlijs.

1ste *Dinsdag November* is Pieta met de vee na huis gekomen; is een bees vrekt. Ook is Kaalkop ^{b)}.

17de *donderdag* beñ wij vertrokken naar de Brakspruit. ³⁶⁾

18 *Vrydag* is wij na de vee in de veld gereden, krijg wij een leuw, dog niet geschooten. Die nagt is een paard vrekt.

19de *Saterdag* omtrind 9 uur kwam Rammaboiya zijn broeder; hij zouw voor Carolus vier jonge osse ter ruijl bringen; brag hij éenjarige kalf en vraagt aan Carolus een slag schaaap. Zei ik, dat hij de kalf maar slagten moes. Zij

a) Tot hier was die aantekeninge in potlood geskryf waarvan reeds veel uitgewis en onlesbaar geword is. Die aantekeninge van 29, 30 en 31 Oktober en 1 November is gedeeltelik met ink oorgetrek. Verder is die aantekeninge nou met ink geskryf. Sien Inleiding.

b) Hier is weer een of meer bladsye uitgesny. Die volgende aantekening begin met 17 November.

³⁵⁾ Pieta staan met die vee omtrent 'n uur te perd van die waens af, in die rantjies suidoos van die staanplek.

³⁶⁾ In die nabyheid van die teenswoordige spoorwegstasie geleë.

onder malkander zei, dat de zon warm word, dat zij naar huis gaan wou. Ik zei dat zij maar gaan kon, is zij vertrokken.

Omtrind een kwart uur daar naa kwam Moekapanee met een olivant tand, om tuijn te maken; en Mapilie³⁷⁾ steurd een olivants tand en drie beeste aan de regenmaker.

20 *Sondag*. Kwam Rammabooija zijn broer met een jonge os en vier jaar voor Carolus.

21 *Maandag* is ik en Pieta na de vee gereden, heb ik een Kwagga geschooten en Doors een renoster gekwets. Is twee paarde vrekt.

22 *Dinsdag* heeft wij de paarde soetmelk ingegeven, is een paard vrekt en drie was siek.

23 *Woensdag* heb wij drie jonge osse ingespannen, daarvan een met de juk laate loopen, die niet trekken wou. Is Rossetoe hier gekomen met 30 volk van hem om ons te besoeken, met meel en koorn om velle te ruijlen, heef wij agt vellen verruijld.

24 *Donderdag* heef ouwe Hannis twee jonge osse in gespannen en Pieta 4, met de twee eerste. Namiddag zag Rossetoe een renoster loopen, ging ik en Carolus en Doors met een Kaffer, heef ik hem geschooten en Doors gaf hem ook een schoot.

25ste *Vrijdag* heb ik gesteurd om het te halen.

26st. *Zaterdag* heef Pieta de dekgoed gehaald en de scherm³⁸⁾ gedekt.

³⁷⁾ Dieselfde stamhoofde van die Swart Amandebele, wat later by Maka-paanspoort in die buurt gewoon het, en destyds nie ver van die teenswoordige Haenertsburg af nie. Vgl. *Baanbrekers* van die uitgewer.

³⁸⁾ In die Inlciding word een en ander bygebring oor die huisbou van die Voortrekkers.

27st. *Sondag* heef Pieta de vellen over de scherm getrokken, is ik gereden om een eland te schieten dog niet gekregen. *Sondag* nagt is een paard van Carolus vrekt.

28st. *Maandag* heef Carolus houijd gaan haalen voor zijn en Doors zijn scherm. Is twee paarde vrekt.^{a)}

DECIMBER 1836.

5de *Maandag* Kwam de Rooij Kaffer Captijn ³⁹⁾ die Rossetoe heef laate roepen met omtrind honderd man.

6de *Dinsdag* ben wij na die Kraal gegaan, ik met Doors, en Rossetoe met zijn Comando. Hij is daar gebleven; wij vond daar niets dat leef als honden en hoenders.

7de *Woensdag* ben wij getrokken tot onse osse kraal; is een paarde vul vrekt.

8 *Donderdag* ben wij getrokken tot de Captijns Kraal.

9 *Vrijdag* was het zuijt ooste weer. Heb Rossetoe zijn vrouwe laat haalen, heef hij na Massouw gesteurd en na de Captijn die op de regter hand van Massouw woond.⁴⁰⁾ Ook heeft de Rooij kaffers Captijn ⁴¹⁾ hare vrouwens laat halen om hier bij Rossetoe te blijven tot dat vrede is. Die dag is een os blijve leggen.

a) Hier is weer 'n blad uitgeskeur. Die volgende aantekening begin op die 27e bladsy met 5 Desember.

³⁹⁾ „Rooikaffer” is die benaming wat ook later algemeen gegee werd aan 'n stam van Basoeto-oorsprong, op die vlakke, Masjaba, weens hul gewoonte om hul gesig en hare met 'n rooierige aarde te smeer.

⁴⁰⁾ Waarskynlik Lebola, van die Ntapalala-stam, ook van Basoeto-oorsprong, wat gewoon het ongeveer waar tans die Elim-hospitaal staan.

⁴¹⁾ Masjaba. Vgl. Aantekening by 5 Desember, *supra*.

10de Saterdag heb Pieta 3 honden doot geslagen om voor de wolf te stel.

11de Sondag is hier een donder buij regen doorgetrokken. Kwam de Rooije kaffers zeggen, dat Maletie ⁴²⁾ een Kraal van haar volk geplundert heef en een partij mijden wegevoerd. Nog voegde zij erbij, dat Maletie kwaat is om dat Rammaboija doot is ⁴³⁾ omdat (dat) zijn vlug plek is als de Blootkaffers of Selecaats komd, om oorlog te voeren ⁴⁴⁾

12de Maandag is Pieta en Carolus na de revier gereden. Die nagt heef wij een donder (bui) regen gehad.

13de Dinsdag heef Carolus zij Scherm afgetekend en de gate laate graven en dekgoed laate snijden. Is ik en Pieta na de rivier gereden om de Kouij uit de modder te haalen.

Die nagt is Massouw zijn Kaffers en van zijn moeder de Blouw bergh en nog twee ander Kralen gekomen om vrede, met de bootschap, dat Silippe en een oom van Rossetoe en R. B. (Rammaboij?) vegten wil om de goed van Rammaboija. Nog bragt zij de klijn Bossemans mijd van Jan Pretorius mee. ⁴⁵⁾

⁴²⁾ Malietsie. Dit is vandag 'n aansienlike Mosoeto-stam in die nabyheid van Pietersburg (Malietsiesland). Waarskynlik is, dat die stam of altans 'n deel daarvan, destyds woonagtig was aan die Thabina, (Tlabine), waar nou nog 'n oorblyfsel woon.

⁴³⁾ Vgl. aantekening 1, bl. 13. Die 19e November (sien aldaar) was Ramabooya nog by Trichardt. Die ontbrekende gedeeltes van die dagboek sal derhalwe die verhaal bevat het van die wyse waarop hy (waarskynlik deur Rasethau) om die lewe gebring werd.

⁴⁴⁾ Die Matabele van Mzilagazi.

⁴⁵⁾ Die Boesmanmeidjie naamlik wat Anna Scheepers heimelik afgestuur het uit die Laeveld om hulp te vra vir hul trek. Vgl. Inleiding en verklaring C. Trichardt; Staatsargief, R 95/94.

14 *Woensdag* heef Rossetoe gesteurd om zijn Comando te late kommen. Heef ik houijt late kappen voor mijn Scherm.

15de *Donderdag* heb Pieta de scherm gemaakt, is Carolus zijn geplijsterd. Ook heeft de Kaffers een vrede os gebragt op de regter hand van Massouw vandaan. Die dag ben de Rooij Kaffers Komando gekomen.

16de *Vrijdag* heef Pieta de vellen over de scherm getrokken.

17de *Saterdag* heef Pieta die Kalvers stokken deur de neusen gestookten en zijn Katel in de Scherm opgezit en gemat.

Willem en Gert is op de Jagt gaan, heb een tijger bos kat gevangen.

18de *Sondag* ben wij met Rossetoe uitgetrokken na de Kraal die met Rammaboye zijn vee en goed gevlugt was.

19de *Maandag* omtrind 10 uur kwam wij bij de Kraal ontmoete wij Massouw en van de Blouw berg; ook die van Rossetoe zijn moeder. Vraag Rossetoe of zij de vee van zijn broer, die doot is, afgeven wil. Zij beantwoorde dat met stil swijgen. Daar op begon wij de strijd.⁴⁶⁾ Die van Massouw en zijn moeder ging die bos in, en (na) omtrind twee uur daar gevogten te hebben kwam zij uit met de vee, — 190 beeste in getal, en een wijnig schapen en bokken. Drie van de vijand was gesneuveld: twee door Massouw zijn volk en een door een Koegel.

⁴⁶⁾ Die stryd naamlik om die vee van Rasethau se broer, wat deur ander Kaffers hulle toegeëien was, en waarin Trichardt met 'n paar van sy manne hulle geskaar het aan die kant van Rasethau.

Toen dat passeerd was ben ik met Pieta en Carolus na huis gereden en Rossetoe gaf ons tien man mede om de Pat te wijsen; wij kwam omtrind midernagt te huis, en Rossetoe zouw de andere dag komen met de vee.

De Comando was omtrind 10 of 12 hondert man sterk. De geveg geschied op de volgende manier: Zij gaan de vijhand in gemoed met vluiten en praat en schrijen en springen. Dat alle gaar geef een groot gerugt. Wij was tegen de Kraal aan gerukt daar zij de eerste uit kwam, verdeelde wij de volk: die van Massouw ging op de rechterhand om in de Bos in; die van Blouwberg ging aan de linkerhand om. Toen de Massouws omtrind in de bos was, was de gerug zoo erg dat ik ze wou tot hulp gaan; ik dagt dat de leste man van weerszijden doot zoude blijven, maar toen ik aan rijden ging zei de Captijns zoon, die de Comando had, dat ik maar daar moes blijven. Ik was onverduelig dat wij verliesen zouw. Toen kwam de Captijn van Rossetoes moeder haar Kaffers, en zei dat de volk de kraal al in is, en dat ik niet meer schieten moet. Daarop ging hij weer voord.

Die gevegt geef groot gerugt maar wijng wol. Inplaats dat (zoals) ik dag dat van weerszijde geen man zoude overblijven, wat mijn niet scheelen kon, was er twee gesneuveld door die van Massouws en ik en Pieta schoot eider een.

Die Rooij Kaffers zouw bij ons de bos ingaan, maar wij kon hulluij niet in krijgen als toen die beeste uit kwam nam zij van de voorste beeste een partij, dat zij ook de naam wou hebben dat zij beeste genomen had. Maar Sos-tekoele, die Captijns zoon, nam het weer met geweld van haar.

20st. *Dinsdag* heb Mapelie aan mijn de bul kalf gesteurd en aan Doors een Kouij tand, Rossetoe is niet gekomen.

21st. *Woensdag* is de Kalvers gemerkt.

22 *Donderdag* is Rossetoe met zijn Comando gekomen, en bragt van 190 beeste hondert en een. Rossetoe nam voor zijn aandeel drie en dertig, de Rooij Kaffers Captijns eider drie, en toen de ander Kaffers afbetaald was blijf er voor onse aandeel agt en veertig, waarvan Doors vijf, en Gabriël twee, Pieta vier, oude Hans twee, Willem twee, Danster één (kregen). Met de ander kon wij met Carel niet over een komen.

De kapitein van de (?) naaste Kraal en (Rasetoe ?) zijn moeder heb die dag eider een bees gebrag.

De 22ste den avond steurd Carel die beeste die Ramma-boya en Selippi hem gegeven had, aan Rossetoe; heb ik het laten terug haalen.

Rammaboelana.⁴⁷⁾

23ste *vrijdag* had wij die morgen Zuit ooste weer. Ook is de Rooij kaffers die dag na huis gegaan.

24ste *Saterdag* was het donkerweer, was Carel aan oppakken om uit te trekken. Heef de Blouwberg zijn Kaffers vijf beeste gebragt, Rossetoe heef twee, Doors een en ik een.

25ste *Zondag* was het mis ⁴⁸⁾ de morgen. De avond is Massouw gekomen heb een os voor Rossetoe gebragt, voor slagten; heb Rossetoe die aan Carolus gegeven. Is die

⁴⁷⁾ Hierdie naam staan onderaan die bladsy alleen asof dit net 'n memorandum moes wees. Ramapoelana was 'n broer van Rasethau en Ramabooya. Maar dit is ook 'n stamnaam van die Bawenda, vandaar dat die streek nog Ra-Ramapoelana genoem word. Rasethau se seun, die voorganger van Magato, het ook so geheet.

⁴⁸⁾ Mistige weer.

Kaffers met de Kierie gekomen met een tand en twee stukken goed voor Carolus.

26st *Maandag* morgen heb ik aan Massouw een bees gegeven om te slagten van de beeste die wij gekregen heb. Die nagt heef de leuw twee bokken dootgebeten en de wolf een.

27ste *Dinsdag* morgen was het troewel weer. Namiddag ben ik en Pieta na de vee gereden.

28st *woensdag* morgen had de leeuw die nagt een kouij gevang dog niet doot gebeten; voor een schot die Doors deet, nam hij de vlugd.

29ste *Donderdag*. Woensdag nagt heb de leuw een bees doot gebeten, heb Carolus voor hom gestel. Heef hij een bok doot gebeten en bij te stel is hij niet gewees. Een os heb hij met de nagel gekrapt. Donderdag heef Pieta twee Jonge osse in gespannen.

30ste *vrijdag* heb Pieta zijn rieme opgehangen heb Seritie hier geweest, was daar bij Rossetoe een bok of 7 agt, heb ik twee van genomen en een heef Massouw mijn weer afgebedelt.

31ste *Saterdag* de *Vrijdag* nag heb wij regen gehad. Die avond was een paard siek aan de paarde siekte; de morgen was die paard doot.

Leviticus 27 : 25. Een gera houijd 60 gersten koornekens, of aaren, bedragen de 20ste deel van een halve rixrs ⁴⁹).

⁴⁹) 'n Gedeelte van die bladsy waarop die aantekening van die 31e besluit werd was blank, en daarop kom hierdie aantekening voor. Dis nie uit te maak of dit van 'n ouer datum is nie. 'n Gera is 'n Hebreuse munt van 'n twintigste sikkal, dus dieselfde deel van amper 2 i.p.v. 'n halwe riksaalder.

JANNUARIJ 1837.

1ste Sondag heb ik elf speen kalver na Rossetoc gesteurd om ze te speenen, hij beloof het op te laate passen. Den *Vrijdag* heb ik nog een speen kalf na Rossetoe gesteurd.

2de Maandag heef Pieta twee jonge osse uitgejaagt en twee die eenmaal in was.

Omtrind 9 uur kwam de beeste wagter aan loopen dat bij de beeste een leeuw was. Is Doors en Gabriël met omtrind 60 Kaffers daar op afgegaan, en ik kwam ook bij met ouwe Hannis en zij zoon Willem. Heef wij hem geschooten.

3de Dinsdag morgen is Doortje en Vijtje vertrokken. Heb Carolus kaffers en Gert nagesteurd. Gert kwam namiddag maar had niets gevonden en die Kaffers die na de Santrivier was kwam ook, had ook niets.

Dinsdag avond omtrind 8 (of) 9 uur is Carolus zijn vrouw bevallen van een vrisse dogter.

4de Woensdag had wij donker weer; de voormiddag (en) namiddag is ik en Pieta na de vee gereden.

5de Donderdag had wij na gissing nuwe maan.

Woensdag nagt is een Klomp beeste weg streeken, heb de wolf een Kouij de staard af en de bils weg gerukt. Heb wij de beeste geteld, was de getal en generaal . . . 452 Juis zooveel als daar weesen moet. Die middag was een paard siek en de nagt was hij doot, en de wolf had hem opgevreten.

6de Vrijdag morgen was de lug met mis betrokken.

7de. Saterdag had wij mooie dag, die avond sterke noord ooste wind.

8ste Sondag is de Kaffers met een olievants tand gekomen voor Doors; heef hij 't aan Rossetoe gebragt om het aan Knopneus Captijn te bringen tot een geschikt zooals hij zegt. De avond mis ik een mager sieke Kouij. Zeg Poemlana dat zij twee dagen te vooren in de water moet gevallen hebben.

9de Maandag had wij regen weer, is ik na de vee gereden en Pieta ook.

10de Dinsdag was de lug betrokken. Is Pieta en Willem op de tieger jagt gegaan, heb zij een wilde vark en een jonge kwagga gevangen. Die nag had wij regen. Is die paarde uit de Kraal gesprongen, heb die wolf een vul gevangen.

11 Woensdag morgen had wij regen weer, namiddag schoone weeder.

12de Donderdag troewelweer. Heb ouwe Hannis twee jonge ossen ingespannen en twee die in gewees is.

13de Vrijdag heb ik aan Jan Pretorus geschreven ⁵⁰⁾ met Adonis en Sikietie en twee van Rossetoe zijn Kaffers. Heb Pieta een sleepsels takken gebragt en Carolus krijg een slaapplek van Doortje en Vijtje, daar bij een vreetplek van ongedierte; ook een bol leuwe haar, of die haar daar verteerd heef.^{a)}

a) Hier is weer 'n paar blaie uitgesny, en volg daar in die Eerste Dagboek geen daaglikse aantekeninge meer nie. Waarskynlik het die vermiste blaie die dagverhaal gebring tot 24 Januarie, in aansluiting by die Tweede Dagboek.

⁵⁰⁾ Pretorius, Scheepers, Botha en Albach is, kort na Trichardt se terugkeer van sy vrugtelose tog agter Van Rensburg aan (Augustus 1836), ook op Van Rensburg se spoor gegaan met hul hele trek, sodat net die Trichardts en Strydom in Zoutpansberg agtergebly het. Hierbedoelde brief werd aan Pretorius gerig ingevolge die beroep van mev. Scheepers (sien 13 Desember en aantekening), toe hy êrens in die Spelonke was. (Sien Inleiding.)

Renosterrivier den 8 Juneij 1845.

Is ge boren onze zoon Louis Goustavus Tregaardt op Zondag avent om 8 uur — den 30 Juleij 1846 geboren onze oferleden dogter en dezelfde dag oferleden.^{a)}

a) Hierdie aantekening kom voor op die 37e bladsy, en is van dieselfde hand as dié op bl. 11. Vgl. aantekening b), bl. 9. Vermoedelik is albei van die hand van P. F. Trichardt, die „Pieta” van die reisverhaal, en het bostaande betrekking op geboortes van sy kinders, dus kleinkinders van Louis Trichardt. Die Eerste Dagboek, wat hierbo nou weergegee is, is na hul terugkeer in Natal, in die besit gebly van P. F. Trichardt.